

FONDS FYSIEKE
LEEFOMGEVING

Jaarverslag 2024

Inhoudsopgave

1. Inleiding

2. Doel

3. Organisatie

4. Activiteiten

5. Communicatie

6. Jaarrekening

BIJLAGE

1. Inleiding

Voortdurende aandacht

Ontwikkelingen op het gebied van klimaat, biodiversiteit, circulariteit en technologie stellen ons voortdurend voor nieuwe uitdagingen. Fonds Fysieke Leefomgeving werkt dagelijks aan oplossingen die bijdragen aan een toekomstbestendige fysieke leefomgeving. Met onze rol als financier, verbinder en aanjager van kennisontwikkeling brengen we concrete resultaten dichterbij.

In 2024 hebben we belangrijke stappen gezet om onze koers verder te verfijnen. De twaalf deelprogramma's, die in 2023 in concept zijn uitgewerkt, vormen nu het fundament van ons werk. Deze programma's bieden een helder kader voor subsidieaanvragen en zorgen ervoor dat onze inspanningen gericht blijven op de meest relevante maatschappelijke vraagstukken. Door nauwe samenwerking met kennisinstellingen en andere partners realiseren we oplossingen die zichtbaar verschil maken in Nederland.

[Lees verder >>](#)

Ik ben trots op de voortgang die we in 2024 hebben geboekt. Dankzij de inspanningen van onze Programmaraad, samenwerkingspartners en betrokken overheden hebben we onze doelen verder geconcretiseerd. Tegelijkertijd blijft ons werk dynamisch. Nieuwe vraagstukken, zoals de integratie van onder- en bovengrondse ruimte en de rol van digitalisering en AI, vragen om onze voortdurende aandacht.

Ik kijk met veel tevredenheid terug op een jaar waarin samenwerking en innovatie centraal stonden. De resultaten van 2024 geven vertrouwen dat we ook in de komende jaren samen een positieve impact kunnen blijven maken op onze fysieke leefomgeving.

Pieter Litjens

Bestuurder

Snel meer weten over het fonds?

Bekijk de animatie Fonds Fysieke Leefomgeving in één minuut.

2. Doel

Onze missie

Fonds Fysieke Leefomgeving heeft als missie om een bijdrage te leveren aan de openbare ruimte en infrastructuur in Nederland door actief te zijn op het gebied van ontwikkeling, borging en toepassing van collectieve kennis. Wij richten ons daarbij op maatschappelijke uitdagingen in de fysieke leefomgeving, met oog voor de techniek en het gebruik van de ruimte.

Onze focus

In 2024 hebben wij de twaalf deelprogramma's verder uitgewerkt. Deze bieden een gestructureerd kader voor subsidieaanvragen, waarbij maatschappelijke relevantie en praktische toepasbaarheid centraal staan. De deelprogramma's zijn afgestemd op actuele thema's zoals klimaatadaptatie, biodiversiteit en circulariteit. Hiermee leggen we de basis voor samenwerking en kennisdeling tussen publieke en private partijen.

Hoe u kunt bijdragen aan het fonds

Bij projecten is de juiste kennis onmisbaar. Datzelfde geldt voor uw bijdrage aan het fonds. Hoe meer overheden meedoen, hoe meer collectieve kennis zij kunnen gebruiken. In de video ziet u hoe eenvoudig bijdragen aan het fonds is.

Het koersdocument van Fonds Fysieke Leefomgeving

Hoe wij samen met u kennisvragen in kaart brengen.

BEKIJKEN

3. Organisatie

Bestuur

Het bestuur wordt vanaf 1 april 2019 gevormd door de bestuurder:

drs. Pieter Litjens
Fonds Fysieke Leefomgeving

Klik op de foto's
voor contactgegevens

Raad van Toezicht

Per 31 december 2024 is de Raad van Toezicht als volgt samengesteld:

ing. Lindy Molenkamp
voorzitter Provincie Noord-Holland

ir. Noortje de Geus
vicevoorzitter Hoogheemraadschap Rijnland

ing. Rob Gaveel
lid Gemeente Zundert

drs. Bart de Bruin
lid Dar NV

De Raad van Toezicht heeft in 2024 viermaal vergaderd (4 april, 14 juni, 4 oktober, 29 november).

Programmaraad

De Programmaraad bestaat per 31 december 2024 uit:

ir. Jan-Paul Boutkan
Gemeente Hengelo

ing. Bert van Wijk
Havenbedrijf
Amsterdam

Marco Dofferhoff BSc
Gemeente Delft

ing. Johan Willemsen
Gemeente Arnhem

ing. Albert Koolma
Gemeente Den Haag

ir. Cora van Zwam
Gemeente Amersfoort

ing. Rob van der Most
Hoogheemraadschap
Delfland

dr.ir. Paul Waarts
Provincie
Noord-Holland

drs. Roy Pillen
Rijksvastgoedbedrijf

**ir. Renate
Degen-Heijmans**
Gemeente Ede

De Programmaraad heeft in 2024 zesmaal vergaderd. Vier reguliere vergaderingen (28 maart, 20 juni, 12 september, 14 november).

Management

Het management van het
werkprogramma is in handen van:

ir. Coen van Haasteren
Programmamanager

Het bestuur, Raad van Toezicht en de
Programmaraad worden ondersteund door:

Harold Schonewille
Programmasecretaris

*"Ik vind het belangrijk dat wij als Fonds proactief
(tijdig) reageren op ontwikkelingen en dat wat wij
doen ook daadwerkelijk resulteert in de gewenste
bedoeling en daarmee effectief zijn."*

Paul Waarts
Provincie Noord-Holland

*"Het gevoel dat je echt verschil kunt maken is
mijn drijfveer. Ik vind het belangrijk om op de juiste
knoppen te drukken, tegen zo laag mogelijke kosten
en daarmee zo veel mogelijk te bereiken."*

Bert van Wijk
Haven van Amsterdam

4. Activiteiten

Deelprogramma's

Het werkprogramma van het fonds beslaat drie hoofdopgaven, verdeeld over negen thema's. De deelprogramma's en bijbehorende doelen zijn in 2024 definitief vastgesteld.

ONZE DEELPROGRAMMA'S

Elk deelprogramma heeft dezelfde opbouw in vier onderdelen:

- **Beleidsopgaven** Welke opgaven staan centraal? Welk beleid vormt de basis?
- **Relevantie voor het fonds** Welke keuzes maakt het Fonds binnen deze opgave?
- **Doelgroepen en kennisvragen** Wie zijn de primaire doelgroepen en wat zijn hun kennisvragen?
- **Kennislandschap** Welke kennisinstellingen en samenwerkingspartners zijn actief?

Thema's en deelprogramma's

- **Basisopgaven** Toekomstbestendige inrichting, Slimme wegen, Duurzaam beheer civiele kunstwerken, Werk en veiligheid.
- **Inhoudelijke opgaven** Klimaatadaptatie, Duurzaam groen, Klimaatneutraal en circulair bouwen, Ondergrondse infrastructuur.
- **Procesmatige opgaven** Proces assetmanagement, Datagedreven assetmanagement, Assetinformatie, Bouwprocesmanagement.

De opgaven, thema's en deelprogramma's verhouden zich als volgt tot elkaar:

Opgave	Thema	Deelprogramma	
Basisopgaven	Openbare ruimte en infrastructuur	1	Toekomstbestendige inrichting
		2	Slimme wegen
		3	Duurzaam beheer civiele kunstwerken
		4	Werk en veiligheid
Inhoudelijke opgaven	Klimaatadaptatie	5	Klimaatadaptatie
	Biodiversiteit	6	Duurzaam groen
	Circulariteit	7	Klimaatneutraal en circulair bouwen
	Energietransitie	8	Ondergrondse infrastructuur
Procesmatige opgaven	Assetmanagement	9	Proces assetmanagement
	Data en digitalisering	10	Datagedreven assetmanagement
		11	Assetinformatie
	Integrale samenwerking	12	Bouwprocesmanagement

Praktische leidraad voor projecten

Om projecten goed te laten aansluiten op de doelstellingen van het fonds, is een praktische leidraad opgesteld. Die beschrijft de centrale thema's en ambities, en ondersteunt aanvragers bij het vormgeven van hun projectvoorstel. Zo ontstaat er samenhang in de aanpak van kennisvragen en werken we gezamenlijk aan oplossingen met impact.

BEKIJKEN

Realisatie in 2024

Overzicht van projecten

In 2024 zijn 55 projecten gesubsidieerd. Hiervan zijn 17 projecten succesvol afgerond en zijn er 38 in uitvoering. De projecten zijn uitgevoerd in samenwerking met onze kennispartners, waaronder:

- Stichting Centrum voor Ondergronds Bouwen (COB)
- Stichting CROW
- Stichting Managing Public Space (MPS)
- Nederlands Normalisatie Instituut (NEN)
- Stichting RIONED
- Koplopers groep gemeenten

De focus is uitgebreid naar inhoudelijke opgaven, waardoor thema's als klimaatadaptatie, biodiversiteit en digitalisering prominenter zijn opgenomen in ons programma.

Resultaten per deelprogramma

- **Toekomstbestendige inrichting** Van de tien opgenomen projecten zijn er vier opgeleverd, waaronder de geactualiseerde Ontwerpwijzer Voetgangers.
- **Slimme wegen** Twee projecten, waaronder de richtlijn ontruimingstijden, zijn succesvol afgerond.
- **Duurzaam beheer civiele kunstwerken** Eén project afgerond, waaronder het Handboek Inspectie en Advies Civiele Kunstwerken.
- **Klimaatadaptatie** Het Meerjarenprogramma klimaatadaptatie 2021-2024 is afgerond en biedt een solide basis voor toekomstige standaardisatie.
- **Biodiversiteit** Dit thema is integraal verwerkt in diverse andere deelprogramma's.

Deelprogramma 1 Toekomstbestendige inrichting

Binnen dit deelprogramma zijn 10 projecten opgenomen, waarvan er in 2024 4 zijn opgeleverd.

1. Actualisatie Ontwerpwijzer fietsverkeer

Dit project, gestart in september 2024 na vertraging door onderbezetting en cofinancieringsproblemen, verloopt nu volgens planning. De realisatie staat gepland voor 2025.

2. Actualisatie Richtlijn bebakening en markering

De geactualiseerde richtlijn is afgerond en beschikbaar via de [website van CROW](#).

3. Ontwerpwijzer voetgangers

Afgerond in 2024, de Ontwerpwijzer is uitgebracht in boekvorm en als kennismodule op de [website van CROW](#).

4. Actualisatie Handboek Wegontwerp

De actualisatie is voltooid en het Handboek Wegontwerp is te vinden op de [website van CROW](#).

5. Actualisatie Handboek Parkeren

Momenteel in uitvoering. De inhoudsopgave is opgesteld, en de uitwerking is begonnen. Oplevering wordt in 2025 verwacht.

6. Alles over rotondes

Dit project, waarin samenwerking voor extra kwaliteit zorgt, wordt in 2025 afgerond.

7. Kruispuntverkenner update

De verkenning is succesvol afgerond. Er is geconcludeerd dat er geen behoefte is aan verdere updates.

8. Recreatieve stad-landverbindingen en Barrièrewerking lijninfrastructuur

Eind 2024 is het eindproduct opgeleverd. In 2025 volgen redactieslag en publicatie.

9. Richtlijn Toegankelijkheid

Dit project is in uitvoering. Samen met een adviesbureau wordt gewerkt aan oplevering in 2025.

10. Afwegingskader GOW6o

Het project is gestart in 2024 en er is een samenwerkingswerkgroep opgericht. De afronding volgt in 2025.

Deelprogramma 2 Slimme wegen

Binnen dit deelprogramma zijn 4 projecten opgenomen, waarvan er in 2024 2 zijn opgeleverd.

1. Richtlijn ontruimingstijden

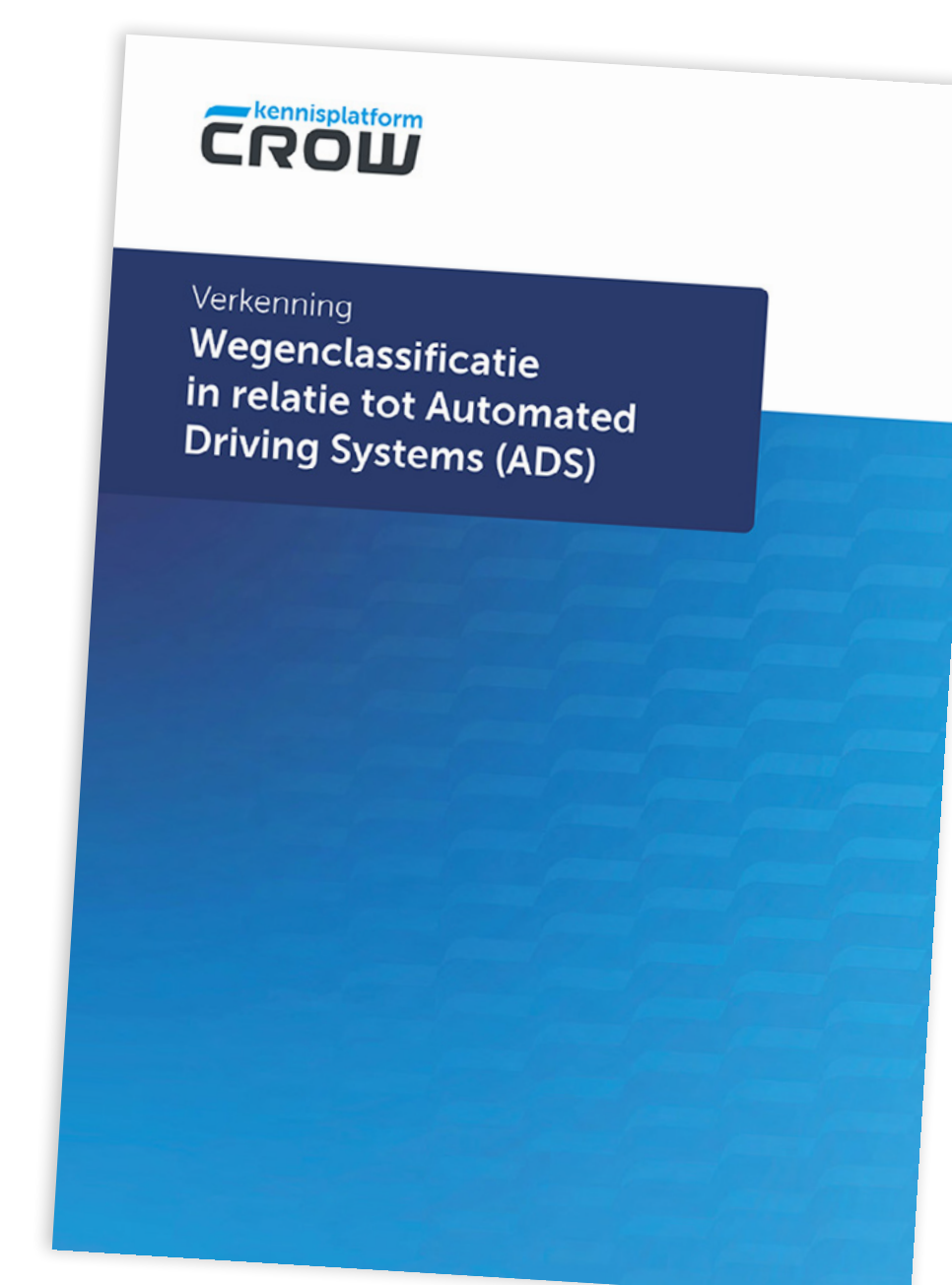
De actualisatie is voltooid en beschikbaar op de website van CROW.

2. Digitale aspecten werken aan de weg

In uitvoering met oplevering in 2025. Dit project resulteert in een extra publicatie in de CROW96-reeks.

3. Classificatie wegen en wegsituaties

Dit project is afgerond en de publicatie staat online.

4. Akoestische signalering bij voetgangerslichten

In uitvoering met geplande afronding in 2025.

Deelprogramma 3 Duurzaam beheer civiele kunstwerken

Binnen dit deelprogramma zijn 4 projecten opgenomen, waarvan er in 2024 1 is opgeleverd en 1 doorlopend plaatsvindt.

1. Herziening Handboek damwanden

Het project gaat verder volgens een nieuwe planning. Oplevering staat gepland voor eind 2025.

2. Inspectie en advies civiele kunstwerken

Bijna afgerond en online gepubliceerd. Begin 2025 volgt een redactieslag.

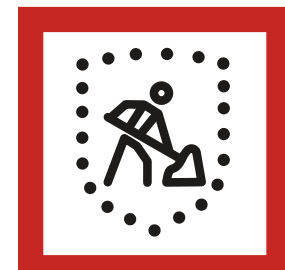
3. Handboek Funderingen

Dit project wordt voortgezet met nieuwe planning en begroting, en oplevering in 2025.

4. Platform Bruggen

Een doorlopend initiatief in samenwerking met Rijkswaterstaat, gemeenten en andere partijen.

Deelprogramma 4 Werk en Veiligheid

Binnen dit deelprogramma is 1 project opgenomen, dat in 2024 is afgerond.

1. Landelijk kader brugbediening

De [verkenning naar verkeersveiligheidsaspecten bij brugbediening](#) is succesvol afgerond. Een vervolg op dit project staat gepland voor 2025.

Deelprogramma 5 Klimaatadaptatie

Binnen dit deelprogramma zijn 3 projecten opgenomen, waarvan er 2 zijn afgerond in 2024 en 1 wordt afgerond in 2025.

1. Klimaatadaptatie 2021-2024

Het project Klimaatadaptatie is in 2024 afgerond. In 2025 volgt een meerjarenprogramma, mede gefinancierd door het ministerie van IenW, gericht op de aanpassing van standaarden door OSKA-deelnemers.

2. Duurzame infiltratie hemelwater

Dit project is afgerond. De richtlijnen staan op de [website van Stichting RIONED](#). Binnenkort volgt daar de publicatie van de door RIONED definitieve, geautoriseerde versie.

3. Incident- en crisismanagement stedelijk water

Dit project ligt op koers en wordt in 2025 afgerond.

Deelprogramma 6 Duurzaam groen

Binnen dit deelprogramma is 1 project opgenomen, dat in 2025 wordt afgerond.

1. Preventie wortelingroei leidingen

Het project loopt volgens plan. De stakeholdersbijeenkomst heeft plaatsgevonden, er heeft een uitgebreide inspectie plaatsgevonden en bevindingen zijn vastgelegd. De eerste maatregelen zijn beschreven en voor 2025 staan de categorisering, presentatie van de analyses en publicaties gepland.

Deelprogramma 7 Klimaatneutraal en circulair bouwen

Binnen dit deelprogramma zijn 5 projecten opgenomen, waarvan er 2 zijn afgerond en 2 doorlopend plaatsvinden en 1 binnenkort wordt beëindigd.

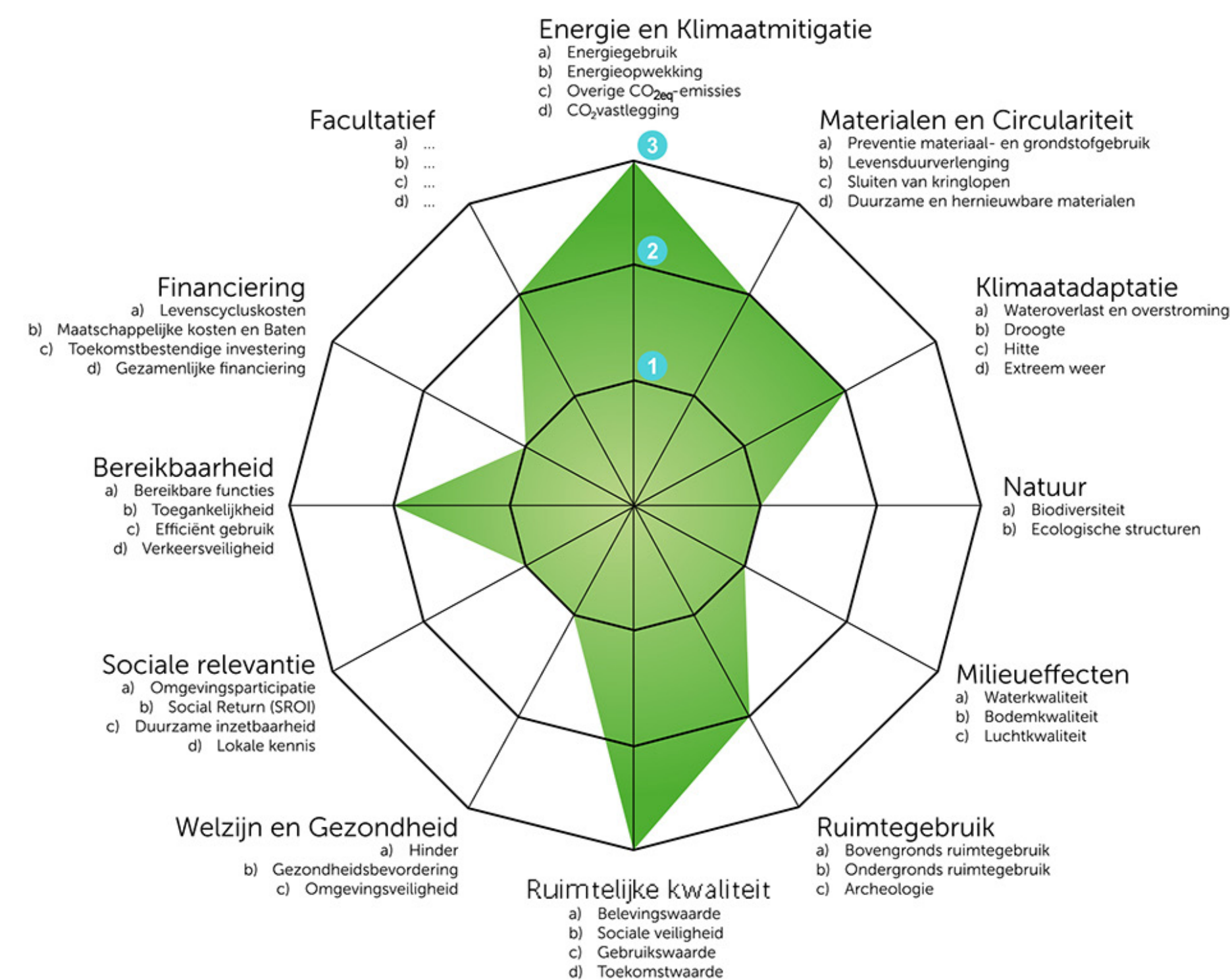
1. Toepassen Circulair Stedelijk Waterbeheer

Het project is afgerond. De resultaten zijn beschikbaar bij [Stichting RIONED](#).

2. Web-based Ambitieweb

De update van het [web-based Ambitieweb](#) is afgerond.

Het resultaat is beschikbaar op de website van Duurzaam GWW.

3. Duurzaam GWW2030

Het fonds draagt jaarlijks bij aan de doelstellingen van [Duurzaam GWW](#). Dit project zal naar verwachting in 2025 worden afgesloten.

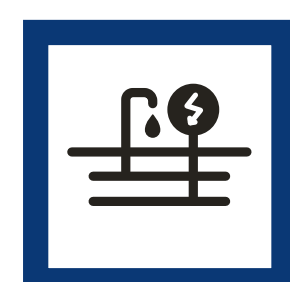
4. Dashboard Klimaatmonitor

Door gebrek aan externe financiering is een *minimum viable product* ontwikkeld, uitgebracht in Excel. De verdere ontwikkeling ligt momenteel stil. Het Nationaal Platform Duurzame Wegverharding onderzoekt de mogelijkheden voor een uniforme, sectorbrede oplossing.

5. Methodiek voor innovatieve betonmengsels en constructies

Het fonds ondersteunt de Programma Advies Raad Beton om innovatieve en duurzame toepassingen te stimuleren.

[Dit project](#) draagt bij aan een lagere Milieukostenindicator (MKI) en een verminderd CO₂-profiel van betonconstructies.

Deelprogramma 8 Ondergrondse infrastructuur

Binnen dit deelprogramma zijn 3 projecten opgenomen. 1 project loopt door in 2025, 1 project wordt binnen enkele maanden opgeleverd en 1 project is in 2024 afgerond.

1. Samenwerken bij bomen

Dit project verloopt volgens planning. Op de uitvraag van COB is goed gehoor gegeven, wat veel extra waardevolle informatie heeft opgeleverd. Het expertteam is uitgebreid. Vanwege het succes van heeft de Programmaraad besloten het project voort te zetten in 2025.

2. Samenwerkingswijzer - professionaliseren bibliotheek

De vernieuwde bibliotheek is gelanceerd op de drukbezochte Kennisarenadag (5 september 2024). Het eindresultaat staat op de [Samenwerkingswijzer website](#), de projectpagina bij [COB](#).

3. Groeiboek Duurzaamheidsaspecten kabels- en leidingenbranche

Eind 2024 is gewerkt aan een plan voor de laatste acties. Herschrijvingen en technische aanpassingen voor een duidelijker eindresultaat zijn gestart. De laatste implementatiestappen worden in de eerste maanden van 2025 gerealiseerd.

Deelprogramma 9 Proces Assetmanagement

Binnen dit deelprogramma zijn 10 projecten opgenomen, waarvan er in 2024 3 zijn opgeleverd, 1 begin 2025 wordt opgeleverd en 6 doorlopend zijn.

1. Afweging van stedelijkwatermaatregelen: van strategie naar assetontwerp

Dit project is in Q2 van 2024 afgerond. De resultaten, diverse kenniselementen, zijn opgenomen in de Kennisbank Stedelijk Water van Stichting RIONED.

2. Inspectie Afvalwatertransportleidingen

Dit project is inhoudelijk afgerond. Stichting RIONED verwerkt in 2025 de laatste commentaren en verzorgt de publicatie.

3. Praktijkproeven BZA

Dit project kent een lichte vertraging. Consultatieronde, webinar en publicatie vinden plaats in de eerste helft van 2025.

4. Verbetering aanname en registratie meldingen openbare ruimte

Dit project is afgerond. [De vernieuwde meldingssysteem BOR-Meld 2.0 is beschikbaar.](#)

5. Introductie SWF stroefheidsmeetmethode

Het project wordt in het voorjaar van 2025 afgerond met een conceptnormwaarde, die wordt besproken met het Platform Wegmetingen.

6. Doorontwikkeling Beheersystematiek OR – Groen

Vanwege onderbezetting heeft het project vertraging opgelopen. De afronding is verschoven naar 2025.

7. Doorontwikkeling Beheersystematiek OR – Kunstwerken

De start en samenstelling van de werkgroep hebben voor vertraging gezorgd. Het project loopt door in 2025.

8. Handboeken juist gebruik beheersystematieken Openbare Ruimte

Dit project is gekoppeld aan de doorontwikkeling van beheersystematieken en loopt in 2025 verder.

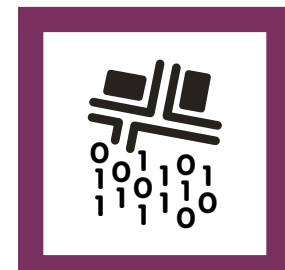
9. Activiteitenprogramma Managing Public Space

Stichting MPS heeft in 2024 veel en diverse activiteiten uitgevoerd, zoals masterclasses, Community's of Science and Practice, en samenwerkingsverbanden voor wetenschappelijke stagiairs en afstudeerders. Deze activiteiten worden in 2025 voortgezet.

10. Lab Belevingsgestuurd beheer openbare ruimte

Dit project is succesvol voortgezet in 2024. Zie de publicatie hierover in de nieuwsbrief van het Fonds.

<https://www.fondsfysiekeleefomgeving.nl/nieuws/deelprogramma-s-hoe-meer-cijfertjes-hoe-meer-dat-de-waarheid-lijkt-te-zijn/>

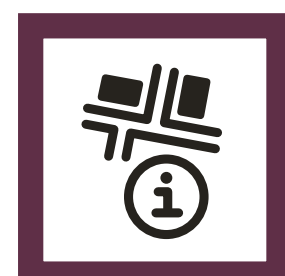

Deelprogramma 10 Datagedreven Assetmanagement

Binnen dit deelprogramma zijn 2 projecten opgenomen, die inmiddels als één programma worden beschouwd.

1. Datagedreven assetmanagement 2024

In 2024 zijn meerdere activiteiten afgerond, waaronder enkele voortgezet uit 2023. Nieuwe inwintechnieken en de roadmap blijven in ontwikkeling. Het levensduurvoorspelmodel staat voorlopig stil vanwege de benodigde opbouw van data. Een deel van de middelen richt zich op datagedreven groenbeheer binnen het Dutch Metropolitan Innovations (DMI)-ecosysteem.

Deelprogramma 11 Assetinformatie

Dit programma (CORE-BORius) omvat 9 deelprojecten, waarvan er in 2024 drie zijn opgeleverd.

1. Doorontwikkeling GWSW 2022-2023

Dit project is afgerond. Resultaten zijn beschikbaar via Stichting RIONED.

2. CORE-BORius: Doorontwikkeling IMBOR

De [doorontwikkeling IMBOR](#) is succesvol verlopen. Voor 2025 staat een grote release gepland.

3. Kwartiermaken BORius

Het project is afgerond met een meerjarenplan en jaarplan voor BORius. Vanaf 2025 wordt dit uitgevoerd onder de nieuwe naam DOOR.

4. Programma DOOR (6 deelprojecten)

Deze deelprojecten lopen door in 2025:

- Verkenning semantisch verbinden Aquo en IMBOR
- Experimenteerruimte Federatief Datadelen
- Uitvoering programmaplan en communicatie
- Kennismomenten CORE-BORius
- Verkenning sectorbrede aanpak standaarden
- Ontwikkelen referentiearchitectuur ontologieën

Deelprogramma 12 Bouwprocesmanagement

Binnen dit deelprogramma zijn 2 projecten opgenomen, die nog in uitvoering zijn.

1. Team Value: Samenwerken tijdens de aanbesteding

Dit [hulpmiddel voor betere samenwerking](#) tijdens aanbestedingsprocedures verloopt naar wens. De afronding staat gepland voor 2025.

2. GC-toolkit 2024 (voorheen Provinciaal Contracten Buffet)

De ontwikkelingen in dit project liepen minder snel dan verwacht. Verdere uitwerking vindt plaats in 2025.

Financiële realisatie

De totale realisatie over het jaar 2024 betreft € 1.574.165,-.
Deze was als volgt verdeeld over de organisaties:

Uitvoerende organisatie	Realisatie FFL 2024 (€)
Centrum Ondergronds Bouwen	59.920
Stichting CROW	1.148.345
Koplopersgroep gemeenten (Leiden)	50.000
Stichting MPS	30.000
Stichting RIONED	285.900
Totaal	1.574.165

Verdeeld over de thema's en deelprogramma's was de realisatie als volgt:

Thema	Deelprogramma	Aantal projecten	Realisatie (€)
Organisatie	0 Programmamanagement	1	82.056
Openbare ruimte wen infrastructuur	1 Toekomstbestendige inrichting	10	294.560
	2 Slimme wegen	4	101.684
	3 Duurzaam beheer civiele kunstwerken	4	57.973
	4 Werk en Veiligheid	1	26.315
Klimaatadaptatie	5 Klimaatadaptatie	3	106.504
Biodiversiteit	6 Duurzaam groen	1	25.000
Circulariteit	7 Klimaatneutraal en circulair bouwen	5	158.749
Energietransitie	8 Ondergrondse infrastructuur	3	59.920
Assetmanagement	9 Proces Assetmanagement	10	251.011
Data en digitalisering	10 Datagedreven Assetmanagement	2	56.074
	11 Assetinformatie	9	189.959
Integrale samenwerking	12 Bouwprocesmanagement	2	164.360
Totaal		55	1.574.165

Zoals je ziet is de realisatie in 2024 behoorlijk achter gebleven.

5. Communicatie

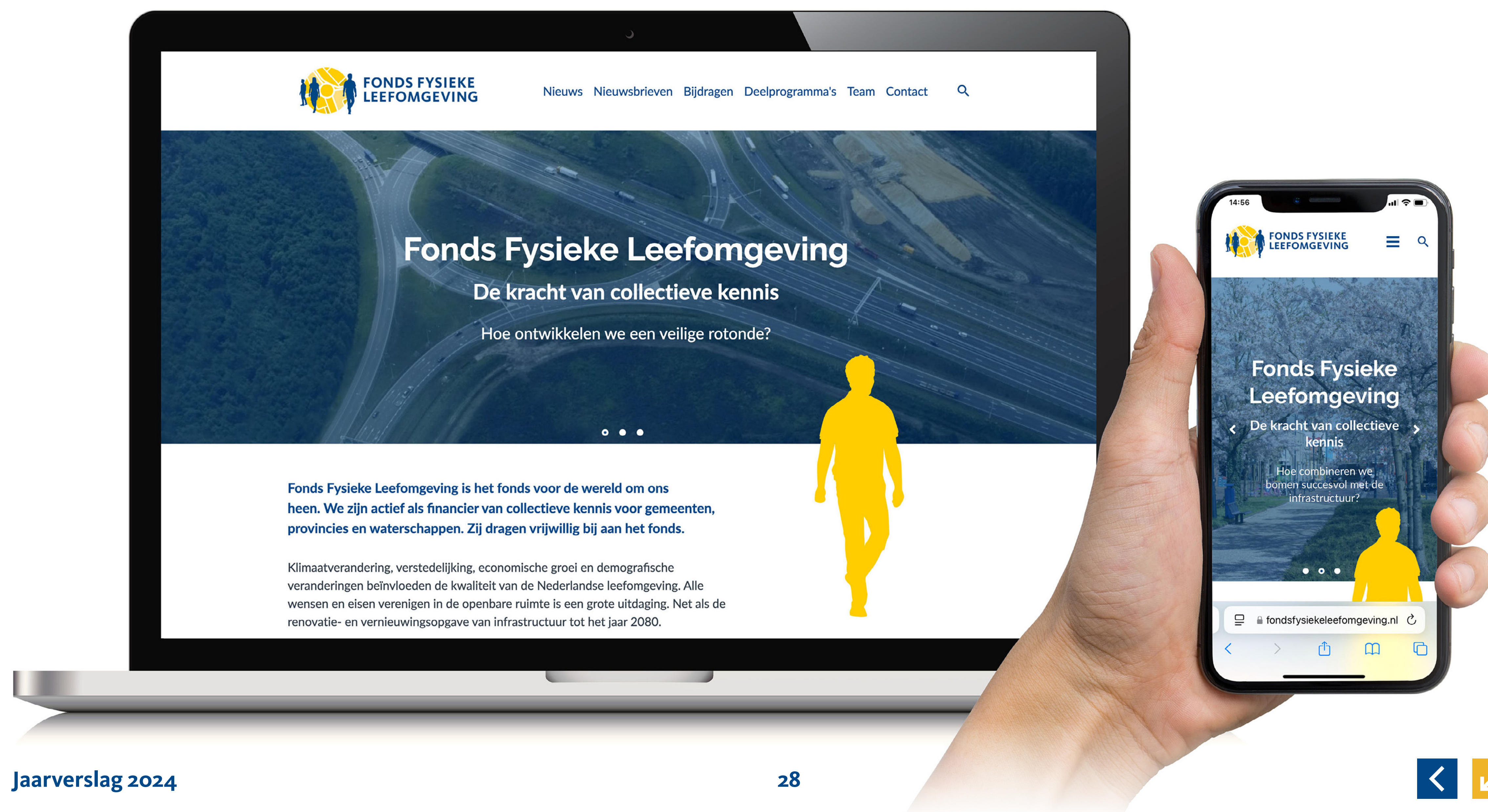

In 2024 hebben we onze communicatie verder versterkt door maandelijks nieuwsbrieven te verspreiden. Ook is onze website uitgebreid met actuele artikelen en nieuwe informatie over kennisproducten en -diensten. Een belangrijk hoogtepunt was de stijging van vrijwillige afdrachten, mede dankzij gerichte communicatiestrategieën en een informatieve animatie.

Website

De activiteiten van het fonds worden publiek gemaakt via fondsfysiekeleefomgeving.nl.

Op de website worden maandelijks nieuwe artikelen geplaatst.

Het jaar in nieuwsbrieven

Er wordt maandelijks een nieuwsbrief verzonden aan 1000+ geïnteresseerde abonnees.

nr. 26

‘Autonomie geven, dat is mijn drijfveer’

Als samenleving staan we voor grote opgaven in de fysieke leefomgeving. Energietransitie, klimaatadaptatie, de strijd om de ruimte boven en onder de grond. Opgaven die ook nog eens gecombineerd en met elkaar verweven zijn. “Hoe moeilijk het ook is, de menselijke maat mag nooit in het geding komen”, zegt Edwin Thoen. Hij maakt zich sterk voor inclusiviteit en toegankelijkheid.

[Lees het interview met Edwin >>](#)

nr. 27

Na vijftien jaar flinke update voor Handboek Funderingen

In onze vorige nieuwsbrief kwam het al even langs: het Handboek Funderingen. Het lijvige naslagwerk is de standaard in de funderingsbranche, en geeft al bijna vijftig jaar in- en overzicht in ontwerp, berekening en bruikbare systemen. “Dat blijft zo”, zegt Wesley Yu, “maar we maken het handboek uit 2009 wel meer van deze tijd.”

[Lees het interview met Wesley >>](#)

Projecten die het fonds in 2024 financiert

nr. 28

‘Aanbesteden zie ik als een manier om tot elkaar te komen’

“Bouwprocesmanagement gaat over het organiseren en regisseren van projecten in de buitenruimte. Dat is de proceskant. Het managementstuk is dat het treintje optimaal loopt!”. Aan het woord is Joost Fijneman, projectleider van Team Value: een nieuwe methode om beter samen te werken in de aanbestedingsfase van bouwprojecten.

[Lees het interview met Joost >>](#)

Projecten die het fonds in 2024 financiert

nr. 29

‘We gaan altijd voor het persoonlijke gesprek’

Ruim anderhalf jaar geleden nam programmamanager Coen van Haasteren het voortouw om Fonds Fysieke Leefomgeving te voorzien van deelprogramma's. Vandaag publiceert het fonds het resultaat. Twaalf thema's staan beschreven, van 'duurzaam groen' tot 'bouwprocesmanagement'. Waarom is dat nodig en wat brengt dit ons? Coen praat ons bij.

[Lees het interview met Coen >>](#)

nr. 30

‘Hoe meer cijfertjes, hoe meer dat de waarheid lijkt te zijn’

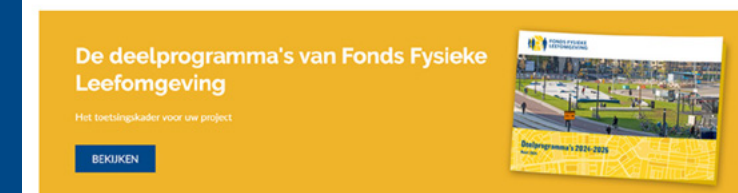
“Beheerders genereren heel veel digitale data. De interpretatie daarvan staat steeds vaker haaks op de beleving van inwoners”, zegt Danny Boers, adviseur Strategisch Asset Management bij de gemeente Leiden. Daarom draagt het fonds bij aan het Lab Belevingsgestuurd Beheer.

[Lees het interview met Danny >>](#)

Twaalf kennisthema's in één document

Hebt u een projectvoorstel voor het fonds? Het document [Deelprogramma's 2024-2026](#) is voortaan het toetsingskader.

nr. 31

‘De menselijke factor speelt de hoofdrol bij de bediening van een brug’

Erik Bontjes is voorzitter van de stuurgroep die werkt aan een landelijke en uniforme richtlijn voor de bediening van beweegbare bruggen. Fonds Fysieke Leefomgeving is medefinancier van deze collectieve kennis, die gratis is voor alle Nederlandse gemeenten, waterschappen en provincies. Erik: “Brugbediening vanuit een centrale locatie is minstens zo veilig of zelfs veiliger dan vanuit het traditionele brugwachtershuisje. Maar het blijft mensenwerk.”

[Lees het interview met Erik Bontjes en zijn onderzoekscollaga's Guido te Brake en Jouke Rypkema >>](#)

nr. 32

‘Juist de verslimming van akoestische signalering past zo mooi bij het fonds’

“We zijn bewust samen met de doelgroep op pad gegaan. Dan merk je hoe het is om alleen te kunnen horen wanneer het groen is”, zegt verkeerskundige Dennis van Wieren. Onder anderen met Joop Veenis, Luc Prinsen en Gerard van Dijk zit hij in de onlangs opgerichte werkgroep die een richtlijn voor akoestische signalering bij verkeerslichten ontwikkelt en verkeersregelinstanties slimmer maakt.

[Lees het interview >>](#)

nr. 33

Financiering voor kennisproject over incidenten in gemeentelijk waterbeheer

Afvalwater in zee bij Katwijk door riooloverstorten. Vijftig onbewoonbare huizen in Enschede na zware regenval. Maar ook: twaalf kilo xtc in de Eindhovense riolering. “Incidenten en crises in het stedelijk watersysteem nemen toe”, zegt Jay Jay Kleinendorst van Stichting RIONED.

[Lees het interview >>](#)

nr. 34

‘Duurzaamheid kan heel goed een optelsom zijn van kleine maatregelen’

Nederland verduurzaamt en ook de kabel- en leidingenbranche wil en kan meedoen. Vooral in emissiereductie, ruimtegebruik en biodiversiteit is nog veel winst te behalen. Het groelboek *Verduurzaming kabels en leidingen* geeft een impuls om kennisdeling en -toepassing op gang te brengen.

[Lees het interview met Edith Boonsma van het COB >>](#)

Wij zoeken drie nieuwe leden voor de

nr. 35

‘Met de Aanpak Duurzaam GWW kun je in alle projecten duurzaamheid van begin tot eind integreren’

Duurzamer werken in de grond-, weg- en waterbouw: makkelijker gezegd dan gedaan. We weten allemaal dat het moet, is het niet nu dan wel ergens in de nabije toekomst. Het fonds financiert een toegangspoort waarachter een rijkgevulde etalage met duurzame initiatieven voor de GWW schuilgaat. “De showcase is er om te inspireren, enthousiasmeren, en concretiseren.”

[Lees het interview met Anne-Mette Vergunst van duurzaamwww.nl >>](#)

nr. 36

Samenwerkwijzer: de straat één keer open en niet drie keer per jaar

De druk op de Nederlandse ondergrond neemt toe door de energietransitie, klimaatverandering, verstedelijking en vervanging van kabels en leidingen. Daarbij komt dat het onder het maaiveld al vol is en steeds voller wordt. “Het is niet de vraag of je vroegtijdig gaat voorbereiden, maar wannéér je dat met elkaar gaat doen. De Samenwerkwijzer is de *one stop-shop* voor integrale planafstemming.”

[Eefje van Woerom van stichting Mijn Aansluiting licht de Samenwerkwijzer toe >>](#)

We kijken terug op een effectief 2024...

2024 heeft mooie resultaten

Lees alle nieuwsbrieven op de website

Nieuwsbrieven

Het jaar van de deelprogramma's

Het werkprogramma van het fonds bestaat drie hoofdopgaven, verdeeld over negen thema's.

Op basis daarvan hebben in 2024 delegaties uit de Programmaraad gewerkt aan de totstandkoming van de deelprogramma's 2024-2026. Ook heeft het fonds zichzelf doelen gesteld voor de periode tot en met 2026. Beide documenten zijn via de website van het fonds beschikbaar gesteld in één document.

DOELEN EN DEELPROGRAMMA'S

Animatie afdrachtversterking

In 2024 is via deze animatie blijvend aandacht besteed aan het stimuleren van vrijwillige afdrachten aan het fonds. De afdrachten zijn, mede als gevolg van de extra inspanningen, in 2024 gestegen naar € 2.757k.

BEKIJKEN

6. Jaarrekening

6 augustus 2025

1. Bestuursverslag

Bestuurder

Het bestuur wordt vanaf 1 april 2019 gevormd door de bestuurder drs. P.J.M. Litjens.

Raad van Toezicht

Per 31 december 2024 was de Raad van Toezicht als volgt samengesteld:

ing. L. Molenkamp, voorzitter	Provincie Noord-Holland
ir. E.E. de Geus, vicevoorzitter	Hoogheemraadschap Rijnland
ing. R.H. Gaveel, lid	Gemeente Zundert
drs. G.T.M. de Bruin, lid	Dar NV
ir. M.A. van Breda, lid	IVO Rechtspraak

Programmaraad

De Programmaraad bestond per 31 december 2024 uit:

ir. J.P. Boutkan	Gemeente Hengelo
M. Dofferhoff BSc	Gemeente Delft
ing. A. Koolma	Gemeente Den Haag
drs. R.J.A. Pillen	Rijksvastgoedbedrijf

ing. T.A.P. Stoop

dr.ir. P.H. Waarts

ing. L.H. van Wijk

ing. J.E. Willemsen

ir. C.R. van Zwam

ir. R.J.M.L. Degen-Heijmans

ing. R. van der Most

Gemeente Apeldoorn

Provincie Noord-Holland

Havenbedrijf Amsterdam

Gemeente Arnhem

Gemeente Amersfoort

Gemeente Ede

Hoogheemraadschap Delfland

Vrij beschikbaar vermogen

Het vrij beschikbaar vermogen van de stichting wordt aangehouden bij Nederlandse bankinstellingen met een hoge kredietwaardigheid rating, momenteel bij ABN Amro. Met dit vermogen wordt niet gespeculeerd. Indien de situatie ontstaat dat de inkomsten structureel lager komen te liggen zal de vermogensbuffer worden gebruikt om een overgang geleidelijk te laten verlopen naar een lager niveau van projectfinanciering. Momenteel bevindt de stichting zich in een economische omstandigheid waarbij het vrij beschikbare vermogen daalt, omdat het wordt ingezet voor het doel waarvoor het is bedoeld.

Algemeen

De stichting heeft als doel: het verwerven, beheren en ter beschikking stellen van fondsen voor de financiering van activiteiten voor ontwikkeling, borging en toepassing van praktisch bruikbare en toekomstgerichte collectieve kennis, vanuit het oogpunt van de techniek én het gebruik van de fysieke leefomgeving, die bijdraagt aan realisatie, verbetering en beheer van de fysieke leefomgeving, dit in de ruimste zin van het woord.

De stichting tracht haar doel onder meer te bereiken door de na te melden activiteiten te financieren, te weten:

- a.** activiteiten op het gebied van het opbouwen en onderhouden van de daarmee verbonden nationale en internationale netwerken;
- b.** projecten die tot doel hebben om kennisaanbod te ontwikkelen passend op de maatschappelijke opgaven van de afdragers van het fonds;
- c.** activiteiten ten behoeve van de (inter-)nationale normering;
- d.** activiteiten op het gebied van de implementatie en het breed en juist gebruik van kennis (inclusief onderwijsdoelen);
- e.** de activiteiten verbonden aan het instellen van lectoraten of leerstoelen op vakgebieden die relevant zijn voor de organisaties die zorgen voor de inkomsten van de stichting;
- f.** activiteiten die erop gericht zijn de haalbaarheid van een (deel-)programma vast te stellen;
- g.** activiteiten die zijn gericht op het verkennen van kennisvragen bij relevante doelgroepen
- h.** activiteiten die gericht zijn op het acquireren van samenwerkingspartners en of medefinanciers;
- i.** activiteiten die gericht zijn op het vergroten van de inkomsten van het fonds.

2. Jaarrekening

2.1 Balans per 31 december 2024 (na resultaatbestemming)

Activa			
	<u>31 december 2024</u>	<u>31 december 2023</u>	
	x € 1.000	x € 1.000	
Vlottende activa			
Vorderingen en overlopende activa	252	241	
Liquide middelen	<u>3.325</u>	<u>2.618</u>	
	3.578	2.859	
Totaal activa	<u>3.578</u>	<u>2.859</u>	

Passiva			
	<u>31 december 2024</u>	<u>31 december 2023</u>	
	x € 1.000	x € 1.000	
Eigen vermogen			
Overige vrije reserve	2.664	1.553	
Kortlopende schulden en overlopende passiva			
Crediteuren	13	5	
Overige schulden	<u>900</u>	<u>1.301</u>	
	913	1.306	
Totaal passiva	<u>3.578</u>	<u>2.859</u>	

2.2 Staat van baten en lasten over het boekjaar 2024

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2024	Begroting 2024	Realisatie 2023
Baten			
Opbrengst afdrachten	2.757	2.300	2.266
Totaal baten	2.757	2.300	2.266
Lasten			
Subsidie	1.449	2.050	1.883
Doorberekende loonkosten	142	148	147
Overige kosten	103	115	73
Totaal lasten	1.694	2.313	2.103
Resultaat uit operationele activiteiten			
	1.062	-13	164
Interestbaten en -lasten	49	13	27
Resultaat	1.111	-	191
Resultaatbestemming			
Onttrekking / toevoeging overige reserve	-1.111	-	-191
Saldo na resultaatbestemming	-	-	-

2.3 Kasstroomoverzicht 2024

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode. De mutaties in liquide middelen hebben alleen betrekking op operationele kasstromen.

	2024	2023
	x € 1.000	x € 1.000
Kasstroom uit operationele activiteiten		
Resultaat uit operationele activiteiten	1.062	164
Aanpassingen voor:		
Activazijde:		
Mutatie vorderingen en overlopende activa	-11	-12
Passivazijde:		
Mutatie Crediteuren	8	4
Mutatie Overige schulden	-400	172
	-393	168
Kasstroom uit bedrijfsoperaties	659	320
Ontvangen c.q. betaalde interest	49	27
Kasstroom uit operationele activiteiten	707	346
Mutatie liquide middelen	707	346
Verloop liquiditeit per boekjaar		
Stand per 1 januari	2.618	2.272
Mutatie kasstroomoverzicht	707	346
Stand per 31 december	3.325	2.618

2.4 Toelichting algemeen

De stichting heeft de jaarrekening opgesteld overeenkomstig Richtlijn C1 Kleine organisaties-zonder-winststreven.

Statutaire vestigingsplaats:

Stichting Fonds Fysieke Leefomgeving,
Horaplantsoen 18,
6717LT Ede
KvK nummer 41160273

Grondslagen voor waardering

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde, inclusief de transactiekosten. Vorderingen worden na de eerste verwerking gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Indien er geen sprake is van agio of disagio en transactiekosten is de geamortiseerde kostprijs gelijk aan de nominale waarde van de vorderingen.

Overige reserve

De overige reserve is een reserve om toekomstige projectsubsidies te kunnen financieren.

Overige activa en passiva

Activa en verplichtingen worden in het algemeen gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs of vervangingsprijs of actuele waarde. Indien geen specifieke waarderingsgrondslag is vermeld vindt waardering plaats tegen verkrijgingsprijs.

Grondslagen voor resultaatbepaling

Baten

De bijdragen worden als opbrengst verantwoord op het moment dat deze betrouwbaar zijn vast te stellen. Dit betreft het moment dat de registratie van het bestek compleet is.

Verstrekke subsidies

De subsidies worden verantwoord in het boekjaar welke start in het kalenderjaar waarop zij zijn toegewezen door het bestuur aan derden.

Lasten

De lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop zij betrekking hebben uitgaande van historische kosten.

Financiële baten en lasten

Rentebaten en rentelasten worden tijdsevenredig verwerkt, rekening houdend met de effectieve rentevoet van de desbetreffende activa en passiva.

2.5 Toelichting op de balans

Activa

Vorderingen en overlopende activa	31-12-2024	31-12-2023
Debiteuren	239	230
Overige vorderingen en overlopende activa	13	11
	252	241
Debiteuren	31-12-2024	31-12-2023
Debiteuren	239	230
Voorziening dubieuze debiteuren	-	-
	239	230
Overige vorderingen en overlopende activa		
Overige vorderingen	13	11
Liquide middelen	31-12-2024	31-12-2023
ABN Amro, rekening-courant	166	122
ABN Amro, spaarrekening	3.159	2.496
	3.325	2.618

Passiva

Eigen Vermogen	2024	2023
Overige vrije reserve		
Stand per 1 januari	1.553	1.363
Dotatie c.q. onttrekking conform resultaatbestemming	1.111	191
Stand per 31 december	2.664	1.553
Kortlopende schulden en overlopende passiva		
	31-12-2024	31-12-2023
Overige schulden		
Subsidie, Stichting CROW	437	1.039
Subsidie, Stichting RIONED	282	29
Subsidie, Stichting Centrum Ondergronds Bouwen	19	54
Subsidie, NEN	-	8
Stichting CROW	139	149
Accountantskosten	22	22
	900	1.301

2.6 Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen

Voor 2025 is aan de volgende partijen subsidies toegekend:

Naam	Bedrag x € 1.000
Stichting CROW	1.851
Stichting RIONED	335
Stichting Centrum Ondergronds Bouwen	130
Gemeente Leiden	50
Totaal	2.366

2.7 Toelichting op de Staat van baten en lasten

Baten

Opbrengst afdrachten	Realisatie 2024	Begroting 2024	Realisatie 2023
Gemeenten	1.356		1.102
Advies- en ingenieurbureaus	736		717
Provincies	462		352
Rijksoverheid	63		33
Schappen	79		25
Aannemers	8		12
Overig	54		25
	2.757	2.300	2.266

Lasten

Subsidie	Realisatie 2024	Begroting 2024	Realisatie 2023
Stichting CROW	1.077		1.266
Stichting RIONED	254		347
Stichting Managing Public Space	30		87
NEN	-27		80
Stichting Centrum Ondergronds Bouwen	66		54
Gemeente Leiden	50		50
	1.449	2.050	1.883

Doorberekende loonkosten	Realisatie 2024	Begroting 2024	Realisatie 2023
Stichting CROW	142	148	147

Overige kosten	Realisatie 2024	Begroting 2024	Realisatie 2023
Accountantskosten	26	20	21
Advies, marketing en communicatie	76	75	57
Mutatie voorziening debiteuren	1	-	-7
Overige algemene kosten	1	20	1
	103	115	73

Interestbaten en -lasten	Realisatie 2024	Begroting 2024	Realisatie 2023
ABN Amro	49	13	27

De stichting heeft geen werknemers in dienst (2023 idem).

Organisatiekosten

Van de totale lasten in de Staat van Baten en Lasten 2024 is 89% besteed aan de doelstelling van de stichting, de overige 11% betreft kosten van de eigen organisatie. In het boekjaar 2023 was dit respectievelijk 90% en 10%.

Wet Normering Topinkomens

De Wet Normering Topinkomens (WNT) regelt de normering van de bezoldiging en ontslagvergoedingen van topfunctionarissen, alsmede de openbaarmaking van gegevens in de jaarrekening. De openbaarmaking betreft alle bezoldigingen en ontslagvergoedingen van (gewezen) topfunctionarissen, de bezoldiging van overige personeelsleden die boven het bezoldigingsmaximum uitkomen en eveneens van ontslagvergoedingen van personeelsleden die boven het bezoldigingsmaximum uitkomen.

De Stichting valt op basis van artikel 1.3.1.b Wet normering topinkomens onder deze wetgeving, als gevolg van de huidige samenstelling van de Raad van Toezicht. De Stichting heeft echter met succes een beroep gedaan op de verantwoordingsvrijstelling op basis van de criteria uit artikel 5b, Uitvoeringsregeling WNT. Deze vrijstelling is in april 2020 verleend door de Eenheid toezicht WNT van het Ministerie van Binnenlandse Zaken.

2.8 Resultaatbestemming

De bestuurder stelt voor om het resultaat over het boekjaar 2024 als volgt te bestemmen

Dotatie aan Overige reserve	<u>1.111</u>
-----------------------------	--------------

Dit voorstel is reeds in de voorliggende jaarrekening verwerkt.

Accountantsverslag

Bekijk hier het accountantsverslag van de onafhankelijke accountant:

ACCOUNTANTSVERSLAG

BIJLAGE

Overzicht werkprogramma 2024

DEELPROGRAMMA'S

1	TOEKOMSTBESTENDIGE INRICHTING	5	KLIMAATADAPTATIE	9	PROCES ASSETMANAGEMENT
2	SLIMME WEGEN	6	DUURZAAM GROEN	10	DATAGEDREVEN ASSETMANAGEMENT
3	DUURZAAM BEHEER CIVIELE KUNSTWERKEN	7	KLIMAATNEUTRAAL EN CIRCULAIR BOUWEN	11	ASSETINFORMATIE
4	WERK EN VEILIGHEID	8	ONDERGRONDSE INFRASTRUCTUUR	12	BOUWPROCESMANAGEMENT

MEER INFO

Naast het programmamanagement en het uitvoering geven aan de deelprogramma's nieuwe stijl, zijn de volgende projecten in het werkprogramma opgenomen:

- In uitvoering ● Gereed (in 2024) ● Doorlopend

Deelprogramma Programmamanagement	Status WP 2024
Programmamanagement	●

Deelprogramma 1 Toekomstbestendige inrichting	Status WP 2024
Actualisatie Ontwerpwijzer fietsverkeer	●
Actualisatie Richtlijn bebakening en markering	●
Ontwerpwijzer voetgangers	●
Actualisatie Handboek Wegontwerp	●
Actualisatie Handboek Parkeren	●
Alles over rotondes	●
Kruispuntverkenner upate - verkennende fase	●
Recreatieve stad-landverbindingen en Barrièrewerking lijninfrastructuur	●
Richtlijn Toegankelijkheid	●
Afwegingskader GOW6o	●

- In uitvoering ● Gereed (in 2024) ● Doorlopend

Deelprogramma 2 Slimme wegen

Status WP
2024

Richtlijn ontruimingstijden (p. 321)	●
Digitale aspecten werken aan de weg	●
Classificatie wegen en wegsituaties	●
Akoestische signalering bij voetgangerslichten	●

Deelprogramma 3 Duurzaam beheer civiele kunstwerken

Status WP
2024

Herziening Handboek damwanden	●
Inspectie en advies civiele kunstwerken	●
Handboek Funderingen	●
Platform Bruggen	●

Deelprogramma 4 Werk en veiligheid

Status WP
2024

Landelijk kader brugbediening	●
-------------------------------	---

Deelprogramma 5 Klimaatadaptatie

Status WP
2024

Duurzaame infiltratie hemelwater	●
Incident- en crisismanagement stedelijk water	●
Klimaatadaptatie 2021-2024	●

Deelprogramma 6 Duurzaam Groen

Status WP
2024

Preventie wortelingroei leidingen	●
-----------------------------------	---

- In uitvoering ● Gereed (in 2024) ● Doorlopend

Deelprogramma 7 Klimaatneutraal en circulair bouwen

Status WP
2024

Toepassen Circulair Stedelijkwaterbeheer	●
Web-based Ambitieweb	●
Duurzaam GWW2030	●
Dashboard Klimaatmonitor	●
Methodiek voor de beoordeling van innovatieve betonmengsels en constructies op prestatie	●

Deelprogramma 8 Ondergrondse infrastructuur

Status WP
2024

Samenwerken bij bomen	●
Groeiboek Duurzaamheidsaspecten k&l branche	●
Samenwerkingswijzer - professionaliseren bibliotheek	●

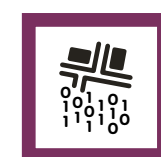
Deelprogramma 9 Proces assetmanagement

Status WP
2024

Afwegen maatregelen	●
Inspectie Afvalwatertransportleidingen	●
Praktijkproeven BZA	●
Verbetering aanname en registratie meldingen openbare ruimte	●
Introductie SWF stroefheidsmeetmethode op gemeentelijk en provinciaal wegennet	●
Handboeken juist gebruik beheersystematieken OR	●
Doorontwikkeling Beheersystematiek OR - Groen	●
Doorontwikkeling Beheersystematiek OR - Kunstwerken	●
Activiteitenprogramma Managing Public Spaces	●
Lab Belevingsgestuurd beheer openbare ruimte	●

- In uitvoering ● Gereed (in 2024) ● Doorlopend

Deelprogramma 10
Datagedreven assetmanagement

Status WP
2024

Datagedreven assetmanagement 2022-2023	●
Datagedreven assetmanagement 2024	●

Deelprogramma 11
Assetinformatie

Status WP
2024

Doorontwikkeling GWSW 2022-2023	●
CORE-BORius: Doorontwikkeling IMBOR	●
Kwartiermaken BORius	●
CORE-BORius: Verkenning semantisch verbinden Aquo en IMBOR	●
CORE-BORius: Experimenteerruimte Federatief Data delen	●
CORE-BORius: Uitvoering programmaplan & communicatie	●
CORE-BORius: Kennismomenten CORE-BORius	●
CORE-BORius: Verkenning sectorbrede aanpak standaarden	●
CORE-BORius: Ontwikkelen Referentie architectuur Ontologieën	●

Deelprogramma 12
Bouwprocesmanagement

Status WP
2024

Team Value: Samenwerken tijdens de aanbesteding	●
GC- toolkit 2024 (vh PCB)	●

Fonds Fysieke Leefomgeving
Horaplantsoen 18
6717 LT Ede

